

Izabela Iwanowicz

Zjazdy (kongresy) Związku-Ludowo-Narodowego w II Rzeczypospolitej

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 4, 215-228

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Izabela Iwanowicz

ZJAZDY (KONGRESY) ZWIĄZKU LUDOWO-NARODOWEGO W II RZECZYPOSPOLITEJ

Związek Ludowo-Narodowy (ZLN) utworzony został w październiku 1919 r. Stanowił kontynuację Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego z byłych zaborów austriackiego i rosyjskiego oraz Towarzystwa Demokratyczno-Narodowego z byłego zaboru pruskiego. ZLN działalność swą zakończył w 1928 r., kiedy to został przekształcony w Stronnictwo Narodowe.

W latach 1919-1922 ZLN był najsilniejszym ugrupowaniem w Sejmie. Główne postulaty programowe ZLN to: nienaruszalność własności prywatnej, żądanie usunięcia z przemysłu i handlu mniejszości narodowych (przede wszystkim Żydów), walka z rewolucyjnym ruchem robotniczym, wychowanie religijne i narodowe, bezpłatne i obowiązkowe nauczanie w szkole w ograniczonym zakresie, uprzywilejowana pozycja Kościoła katolickiego. Opowiadał się za republiką parlamentarną z ograniczonymi uprawnieniami obywatelskimi mniejszości narodowych. Był rzecznikiem orientacji francuskiej i zajmował wrogie stanowisko wobec Niemiec. Przeciwstawiał się reformom społecznym, niekiedy dążąc do ograniczenia zakresu ich realizacji.

W dziejach Związku Ludowo-Narodowego odbyły się cztery zjazdy, w tym trzy wszechpolskie. Terminem „zjazdu wszechpolskiego” określano dopiero drugi Zjazd, ze względu na to, że uczestniczyli w nim po raz pierwszy przedstawiciele tej partii ze wszystkich regionów Polski.

Terminy i miejsca zjazdów Związku Ludowo-Narodowego były następujące:

- I Zjazd 11-12 V 1919 r. w Warszawie,
- II Zjazd (I Wszechpolski) 26-27 X 1919 r. w Warszawie,
- III Zjazd 3-4 VII 1921 r. w Częstochowie,
- IV Kongres 26 X 1924 r. w Warszawie.

Według statutu ZLN kolejny zjazd powinien odbyć się w 1926 r. Zamach majowy i odwrót od parlamentarnych form walki politycznej zachwiały pozycją ZLN w ruchu narododemokratycznym. Sytuacja ta znalazła swoje odbicie w powołaniu przez Romana Dmowskiego w grudniu tego roku nowej formy politycznej – Obczu Wielkiej Polski.

Zadaniem I Zjazdu było wypracowanie założeń programowych i efektu propagandowego, a przede wszystkim zapoczątkowanie formalnej organizacji stronnictwa politycznego o zasięgu ogólnopolskim. Już pierwsze słowa prezesa klubu sejmowego, W. Korfantego, otwierającego Zjazdu, zwały zebranych do „zharmonizowania

interesów klasowych w imię dobra Ojczyzny”¹.

Przewodniczącym Zjazdu, na który przybyło 3500 delegatów, został W. Seyda, zaś jego zastępcami byli: A. Maj oraz S. Głębiński. W składzie prezydium znaleźli się czołowi posłowie klubu sejmowego ZLN i reprezentanci dzielnic oraz stronnictw sojuszniczych. Wśród delegatów stronnictw obecni byli: W. Jabłoński z Narodowej Demokracji, ks. Z. Kaczyński ze Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego, J. Jabłoński z Polskiej Partii Postępowej, S. Gieysztor ze Zjednoczenia Narodowego, B. Herse ze Stronnictwa Niezawisłości Gospodarczej oraz Cz. Wróblewski z Odrodzenia Narodowego².

Zakres spraw diskutowanych w czasie obrad był bardzo szeroki. Problematykę organizacyjną przedstawił dr J. Załuska stwierdzając, że program stronnictwa odpowiada potrzebom większości narodu. „Jesteśmy silni – dowodził – w opinii narodowej, lecz słabi w organizacji”. Według niego ze słabości tej korzystały „elementy, które terroryzują naród”. Dlatego też dostrzegał konieczność stworzenia w kraju silnego i zjednoczonego ZLN, opierającego się na jednolitej strukturze organizacyjnej, konsolidującego wszystkie siły stojące na „gruncie religijnym, narodowym”. Podobne stanowisko zajął K. Wierczak, omawiając podstawy organizacyjne nowego stronnictwa. Zasadniczymi strukturami Związku miały stać się koła gminne i powiatowe, kierujące pracą narodową w terenie. Celem działalności kół terenowych były: oświata, gospodarka, praca nad „podnoszeniem dobrobytu ludności”, popieranie wysiłków sejmowego klubu ZLN oraz zwalczanie wszelkiej agitacji rewolucyjnej. W Warszawie miało znajdować się Biuro Centralne i Sekretariat ZLN³.

Referat na temat podstaw życia i wychowania narodowego wygłosił ks. arcybiskup T. Teodorowicz. Uchwalona przez Zjazd na jego wniosek rezolucja dawała wszelką swobodę każdemu w dziedzinie wiary i religii, z tym jednak, że pierwszeństwo przyznano Kościołowi katolickiemu. Fundamentem wychowania powinna być wiara i religia, a szkoła ma stanowić odpowiednik wiary i religii dzieci, które wychowuje. Dlatego Zjazd potępił wszelkie programy, które pod przykrywką wolności sumienia chciały uczynić z religii przedmiot nadobowiązkowy, dążenie do usunięcia praktyk religijnych ze szkoły oraz system używający wiedzy i nauczania jako środka dla partyjnych celów.

Polska polityka zewnętrzna zaprezentowana została przez S. Głębińskiego i K. Kowalewskiego. S. Głębiński domagał się państwa wielkiego, mocnego, zdolnego zabezpieczyć wolność i egzystencję swoim obywatelom, bronić ich przed naporem obcych potęg, kultury i cywilizacji europejskiej. Temu celowi miało służyć dobrze wyszkolone wojsko.

Z kolei poseł K. Kowalewski dostrzegał potrzebę budowania Polski bez różnic

¹ A. Wątor, *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919-1922*, Szczecin 1992, s. 40-41.

² *Zjazd Związku Ludowo-Narodowego*, „Kurier Poznański” 1919, nr 111, s. 1.

³ A. Wątor, *op. cit.*, s. 41; *Konsolidacja polityki narodowej*, „Gazeta Warszawska” 1919 nr 129, s. 3; Biblioteka PAN w Krakowie, I Zjazd Związku Ludowo-Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie 11 i 12.05.1919, sygn. 7826, s. 14-16.

stanowych, dążenie do uzyskania jej pełnej niepodległości i siły.

Pod wpływem tych przemówień Zjazd uchwalił:

- zjednoczenie wszystkich ziem polskich w jednym niepodległym państwie jako ostoju pokoju i cywilizacji w Europie Środkowej,
- podziękowanie państwom Koalicji Zachodniej za przyznanie Polsce w traktacie pokojowym ziem dawnego zaboru pruskiego wraz z Górnym Śląskiem, a jednocześnie zgłoszono uwagi w sprawie decyzji dotyczących Gdańska i okolic, powiatów sycowskiego i namysłowskiego na Śląsku Środkim oraz Mazur,
- dążenie do rozstrzygnięcia na rzecz Polski sprawy Śląska Cieszyńskiego wraz z ziemią Spiską i Orawską oraz Galicji Wschodniej.

Ponadto domagano się przyznania pełnego wynagrodzenia świadczeń wojennych i szkód wyrządzonych na ziemiach polskich w czasie wojny, a obecnie przez bandy ukraińsko-pruskie w Galicji Wschodniej oraz powetowania strat spowodowanych zabijaniem i więzieniem Polaków. Żądano również przyznania Polsce miejsca w Wydziale Wykonawczym Ligi Narodów „jako Państwu i Narodowi sprzymierzonemu, największemu i najbardziej zagrożonemu w Europie Środkowej”.

Dodatkowo wyrażono podziękowanie i wdzięczność Komitetowi Narodowemu w Paryżu oraz jego prezesowi R. Dmowskiemu a także I. Paderewskiemu za reprezentowanie państwa polskiego wobec państw Koalicji Zachodniej.

W dziedzinie polityki wewnętrznej referaty wygłosili postowie S. Grabski i B. Krzykowski. Pierwszy z nich zwrócił uwagę na to, że Polska musi być narodowa, bez podziału na szlachecką, robotniczą, chłopską czy mieszczańską. W przeciwnym razie może stać się ona jedynie żydowską. Działalność ZLN powinna być poparta przez cały kraj i zorganizowane siły polityczne a wtedy możliwe stanie się prowadzenie polityki narodowej zgodnie z wolą ludu i narodu, w myśl hasła „Bóg i Ojczyzna”.

Podobne stanowisko zajął poseł B. Krzykowski, który w polityce interesu klasowego dopatrywał się klęski państwa. Jako przykład podał Rosję, gdzie polityka ta doprowadziła państwo do powszechnej nędzy i ruiny. Negatywną stronę wewnętrznej polityki Polski dostrzegał on w nie zawsze spełniającej swoje zadanie administracji. Aby nastąpiła zmiana w tym kierunku konieczne było współdziałanie z sejmem całego kraju.

Na wniosek referentów, podjęte jednomyślnie w drugim dniu obrad uchwały Zjazdu w sprawie omawianych zagadnień dotyczyły:

- poparcia dla armii polskiej walczącej o ustalenie granic Rzeczypospolitej,
- zjednoczenia w jedną całość państwową wszystkich ziem, na których ludność polska stanowi większość, bądź „wiekową pracą cywilizacyjną wycisnęła piętno polskości”,
- ochrony Rzeczypospolitej przed rozkładem wewnętrznym, do którego przyczyniają się hasła nienawiści klasowej oraz walki partyjne,
- ustalenia porządku państwowego, opartego na ściśłym wykonywaniu praw i sprawiedliwego porządku społecznego, wynikającego z religii Chrystusowej,
- ochrony mienia i zarobków ogółu polskiego przed wyzyskiem niesumiennej spekulacji, a majątku narodowego przed zaborczością obcych kapitałów,
- przeprowadzenia reform rolnych tak, by znikła nadmierna nierówność we wła-

daniu ziemią, a podstawą rolnictwa polskiego stały się zaopatrzone w odpowiednią ilość gruntu gospodarstwa włościańskie,

- podniesienia polskiego rzemiosła i handlu oraz zapewnienia robotnikom sprawiedliwego udziału w wytwarzanym przy ich pracy dochodzie społecznym i skutecznego zabezpieczenia bytu ustawami państwowymi.

Właśnie tym celom miała służyć podjęta decyzja o stworzeniu na wszystkich ziemiach polskich i wśród wszystkich stanów i zawodów organizacji pod nazwą Związku Ludowo-Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej⁴.

Do spraw zasygnalizowanych przez S. Grabskiego i B. Krzywkowskiego powrócili także kolejni referenci w swoich wystąpieniach. W dalszym ciągu sprawę rolną referowali posłowie: M. Janeczek i prof. W. Staniszkis. Pod wpływem ich przemówień Zjazd uznał dotychczasowe stanowisko posłów klubu sejmowego ZLN w kwestii omawianych zagadnień za odpowiadające interesom ludu miejskiego i wiejskiego. Przechodzenie ziemi w ręce drobnych właścicieli powinno być uregulowane przez:

- kontrolę państwa nad handlem ziemią i przyznanie mu prawa pierwokupu,
- utworzenie urzędu kolonizacyjnego i banku rolnego,
- sprzedaż ziemi dobrowolnie zaoferowanej po cenach i na warunkach przez państwo ustanowionych,
- sprzedaż innych gruntów, wykupywanych przymusowo począwszy od ordynacji majątków wdzierzawionych, źle zagospodarowanych i największych.

Rezultatem tego miało być wytworzenie licznych zamożnych gospodarstw włościańskich, które stanowiłyby podstawę postępu rolniczego obok średnich folwarków, niezbędnych dla zaopatrzenia miast, rozwoju przemysłu rolnego i zachowania wzorowych warsztatów pracy rolniczej.

Niezbędne okazałyby się wydanie szeregu ustaw np. o komasacji, zamianie serwitutów, ochronie robotników rolnych.

W sprawie lasów Zjazd wypowiedział się za wprowadzeniem ścisłej kontroli państwowej nad gospodarką leśną i nad cenami produktów leśnych oraz za upaństwowieniem obszarów lasów ochronnych, szczególnie w okolicach górskich i piaszczystych oraz dla regulacji rzek.

Kolejna problematyka Zjazdu dotyczyła kwestii robotniczej. Na ten temat wypowiedzieli się posłowie L. Gdyka, L. Czerniewski i ks. Z. Kaczyński. Pierwszy z nich podkreślił konieczność odpowiedniego wychowania dzieci robotniczych. Możliwość taką widział w odpowiedniej płacy robotnika, dzięki której jego żona nie musiałaby pracować w fabryce, lecz „mogła stać, jak kapłanka, na straży czystości uczuć chrześcijańskich swej rodziny”. L. Czerniewski postulował zabezpieczenie robotnikowi odpoczynku niedzielnego, płatnego urlopu, zgodną z normami państw zachodnich liczbę godzin pracy, zabezpieczenie minimum płacy, wystarczającej na odpowiedni byt, ubezpieczenie na starość, na wypadek choroby lub kalectwa, itp. Praca matek i małoletnich powinna być wzbroniona, zaś kobiet bezdzietnych objęta

⁴ *Konsolidacja polityki narodowej*, „Gazeta Warszawska” 1919 nr 128, s. 1-2; *Zjazd Związku Ludowo-Narodowego*, „Kurier Poznański” 1919, nr 111, s. 1; Biblioteka PAN w Krakowie, *op. cit.*, s. 5-9.

specjalną ochroną. Należy utworzyć kooperatywy spożywcze i wytwórcze, zabezpieczające robotnikowi udział w zyskach. Ostatni z posłów, ks. Z. Kaczyński, wypowiadający się w sprawie robotniczej zapoznał uczestników Zjazdu z pracami sejmowej komisji ochrony pracy i organizacji ZLN w Polsce.

Kolejne przemówienia dotyczyły spraw przemysłu, rzemiosła i kupiectwa. Referowane były one przez E. Filipowicza i J. Rudnickiego. Domagano się krzewienia rzemiosła handlu i przemysłu oraz odpowiedniego ustawodawstwa. Dodatkowo J. Rudnicki postulował spolszczenie miast oraz organizowanie się i łączenie w myśl hasła: „swój do swego po swoje”⁵.

Rezultaty Zjazdu 11 i 12 V – według A. Wątor – były znacznie skromniejsze, niż sobie wyobrażano. Pozytywną jego stroną był wydźwięk propagandowy, gdyż stał się potężną manifestacją ruchu nacjonalistycznego. Nierealne okazały się aspiracje Narodowej Demokracji dotyczące stworzenia stronnictwa ogólnonarodowego w oparciu o różne grupy i stronnictwa polityczne. Pojawiło się jedynie hasło idei narodowej, pominięto zaś różnice programowe i społeczne. Podjęcie decyzji o zwołaniu Zjazdu ZLN jeszcze w tym samym roku rozumiano jako przyznanie się kierownictwa Narodowej Demokracji do niepowodzenia sfinalizowania formalnych wyników Zjazdu.

Zapowiedziane w maju obrady II Zjazdu ZLN (I Wszehpolskiego) rozpoczęły się 26 X 1919 r. Liczbę uczestników obliczono na kilka tysięcy osób. Tym razem na Zjeździe witano „nie ludzi, lecz ziemię polską”. Na plan pierwszy wysunięto hasło „potęgi narodu i państwa polskiego”. Przewodniczącym Zjazdu został W. Grabski, zaś jego zastępcą K. Kowalewski⁶. Po powitaniach przystąpiono do omówienia zagadnień dotyczących: programu ZLN (S. Grabski), działalności sejmowej ZLN (S. Głabiński), niebezpieczeństw grożących Polsce (M. Seyda) oraz zadań narodowych kobiety polskiej (Hejdukowska)⁷.

Pierwsze z zagadnień znalazło swoje odzwierciedlenie w uchwalonym w ostatnim dniu obrad Programie ZLN. Zwrócono się w nim do ogółu narodu polskiego bez względu na różnice klasowe i stanowe, do utrwalenia odzyskanej niepodległości. Zawarte wytyczne dotyczyły:

- potęgi narodu polskiego, mogącego zachować swą niepodległość wobec zaborczych państw Niemiec i Rosji,
- pierwszego i najważniejszego zadania narodu jakim jest utrwalenie i trwałe zabezpieczenie granic Rzeczypospolitej,
- położenia szczególnego nacisku na podniesienie siły orężnej państwa, dobrą organizację wojska i zapewnienie wszystkich jego potrzeb,
- dążenia do stworzenia silnego rządu, zapewniającego ściśle przestrzeganie i wykonywanie prawa oraz poszanowanie władzy,

⁵ *Dalsze uchwały Związku Ludowo-Narodowego*, „Kurier Poznański” 1919, nr 113, s. 3. *Konsolidacja polityki narodowej*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 129 s. 2-3; Biblioteka PAN w Krakowie, *op. cit.*, s. 10-14.

⁶ A. Wątor, *op. cit.*, s. 42-45.

⁷ *II Zjazd Wszehpolski Związku Ludowo-Narodowego 8-tys. delegatów z całej Polski*, Warszawa 1919, s. 10-25.

- fachowej, odpowiedzialnej, niezależnej od wpływów partyjnych sprawnej administracji, która powinna znajdować się pod ścisłą kontrolą publiczną,
- ujęcia stosunku państwa do narodu w formułę „jak najmniej przymusu państwowego, jak najwięcej poczynania obywatelskiego”,
- ukrócenia wszelkiej samowoli z zachowaniem nieskrępowanej wolności obywateli,
- podniesienia wytwórczości krajowej oraz rozwoju miast przemysłu i handlu w Polsce jako głównej podstawy postępu gospodarczego i społecznego całego narodu,
- zapewnienia miastom, przemysłowi i handlowi polskiego charakteru,
- dążenia do jak największej jedności narodowo-państwowej, aby Polska jako całość miała wyraźnie polski charakter, aby siły narodowego życia społecznego gospodarczego i kulturalnego znajdowały się w polskich rękach,
- we wszystkich reformach zachowania zasady prywatnej własności i wolności gospodarczej, podstawą reform społecznych powinna być chrześcijańska sprawiedliwość, własność i wolność,
- polepszenia rozkładu własności ziemskiej przez usunięcie nadmiernych w nim przeciwieństw oraz utrwalenia licznych i zasobnych gospodarstw włościańskich, które posiadając wszystkie warunki samodzielności ekonomicznej i postępu technicznego, będą najlepszą podstawą równowagi społecznej: wydajna pomoc państwa dla włościan nabywających ziemię, nieograniczona możliwość kupna i sprzedaży ziemi, powstawanie większych gospodarstw włościańskich, nieskrępowanych zakazem dokupywania ziemi ponad pewną normę, zachęcanie do dobrowolnej podaży ziemi na cele parcelacji i kolonizacji, przymusowy wykup jedynie jako środek zapobiegania lichwie ziemią, parcelacja majątków źle gospodarowanych, majątków państwowych, donacyjnych i zbyt wielkich obszarów z zachowaniem średnich folwarków, ułatwienie bezrolnym, małorolnym przenoszenia się z przeludnionych zachodnich okolic do dzielnic wschodnich,
- wczesnej interwencji państwa (rozjemcza działalność państwa) w walki strajkowe,
- szerokiego ubezpieczenie społecznego warstw zarobkujących pracą najemną,
- wychowania społeczeństwa w duchu religijnym i narodowym, w poczuciu równości obywateli przed prawem i obowiązków państwowych (czynniki wychowania to: kościół, szkoła, rodzina, władza państwowa),
- pełnej niezależności i odpowiedniego stanowiska Kościoła w państwie (zastrzeżenie dla Kościoła katolickiego stanowiska naczelnego),
- obowiązkowej i bezpłatnej nauki szkolnej, zadania szkoły to: nauka i wychowanie przyszłych obywateli narodu w duchu religii i miłości Ojczyzny, krzewienie poczucia odpowiedzialności, honoru i godności narodowej,
- kierowniczej roli kobiety w wychowaniu przyszłego pokolenia, nacisk na obywatelskie stanowisko kobiety,
- znaczenia wychowawczego wpływu władz państwowych,
- stworzenia nowoczesnego i demokratycznego ustroju państwa opartego na równym udziale obywateli bez różnicy płci, narodowości i wyznania, w pracach wyborczych ścisłe rozgraniczenie uprawnień władz prawodawczych, wykonawczych i sądowych, odpowiedzialność władzy wykonawczej przed przedstawicielstwem na-

rodowym, jednolita administracja państwowa i szeroki samorząd lokalny,
- uświadomienia wielkich dziejowych zadań, jakie przed Polską stanęły na wschodzie Europy⁸.

S. Głąbiński, przedstawiając działalność sejmową ZLN, zwrócił uwagę na następujące sprawy: dążenie do zjednoczenia wszystkich ziem polskich, do zaprowadzenia ładu i porządku w kraju oraz doprowadzenie do sojuszu Polski z Anglią, Francją, Stanami Zjednoczonymi, Włochami, które decydowały i będą decydować o polskim losie i o losach świata. Posłowie ZLN upomnieli się o ziemie Wileńską, Grodzieńską, Mińsk, Galicję Wschodnią, Spisz, Orawę, Śląsk Górny i Cieszyński. Domagali się utworzenia silnej armii i powołania sześciu roczników, co zostało zakończone (mimo sprzeciwu socjalistów) sukcesem. Ponadto zaproponowali odprawienie wszystkich urzędników, a na ich miejsce przyjęcie tylko tych, którzy sumiennie wykonują swoje obowiązki.

S. Głąbiński podkreślił, że ZLN wniósł własny projekt konstytucji oraz postulował roczną parcelację obejmującą kilkaset tysięcy morgów ziemi, długotrwałe kredyty dla nabywców parcel na zagospodarowanie się, poddanie parcelacji kolejno dóbr państwowych, ordynackich, ziemi Banku Włociańskiego i Komisji Kolonizacyjnej, konieczność zniesienia monopolu. ZLN posiadał program narodowy w przeciwieństwie do innych stronnictw, które przysły z programami partyjnymi, w związku z czym nie mógł stworzyć większości sejmowej.

M. Seyda głównego niebezpieczeństwa dla państwa polskiego dopatrywał się w Niemczech, które wzięły się do pracy nie dla spłacenia kosztów nałożonych na nich przez państwa sprzymierzone, ale dla przygotowania się do odwetu.

Ostatnia referentka, Hejdukowska, w swoim wystąpieniu nawoływała do zasilenia szeregów Narodowej Organizacji Kobiet. Zadania narodowe kobiety polskiej realizowane powinny być w myśl hasła: „Bóg i Ojczyzna”⁹.

II Zjazd ZLN zamknął formalnie spór o kształt organizacyjny, uchwalając statut partii pod nazwą: Organizacja Związku Ludowo-Narodowego. Statut ten określił strukturę i władze Związku dostosowane do podziału administracyjnego kraju, okręgów wyborczych i specyfiki poszczególnych dzielnic. W świetle statutu organizacyjnego najwyższą władzą Związku był Zjazd Wszechpolski zbierający się w miarę potrzeby, ale nie rzadziej niż co dwa lata. Między zjazdami władzę najwyższą pełniła Rada Naczelna, wybierana przez zjazd na dwuletnią kadencję. Składała się ona z delegatów kół powiatowych i wszystkich posłów należących do ZLN. Rada Naczelna do realizacji bieżącej polityki Związku wybierała Zarząd Główny w składzie 50 członków, w tym 15 delegowanych posłów. Zarząd Główny działał za pośrednictwem 15. osobowego Prezydium zwanego Sekretariatem Głównym Związku. Sekretariat Główny posiadał instruktorów, prowadził stałe biuro, kierował wszystkimi sprawami Związku, rozwijał działalność wydawniczą oraz nadzorował i in-

⁸ *Program Związku Ludowo-Narodowego uchwalony przez Zjazd 8000 Delegatów z całej Polski w dn. 27 października 1919 r. w Warszawie, Warszawa 1920, s. 5-17.*

⁹ *II Zjazd Wszechpolski..., s. 17-20.*

struował funkcjonowanie sekretariatów niższych instancji Związku¹⁰. Organizacja terenowa oparta została na kołach wiejskich, gminnych i miejskich, które łączyły się w koła powiatowe i wojewódzkie. Kolejną strukturą były zjazdy dzielnicowe, wyłaniające na tym szczeblu władze terenowe.

Zagadnienia organizacji ZLN, regulamin i zadania kół zreferowane zostały przez J. Zamorskiego. Organizację terenowych ogniw Związku powierzono K. Wierczakowi, pełniącemu funkcję sekretarza generalnego ZLN. Wybrano także Radę Naczelną ZLN, w skład której weszli posłowie klubu parlamentarnego oraz delegaci organizacji powiatowych. Przyjęto propozycję K. Wierczaka o opodatkowaniu na cele Związku¹¹.

W dniach 3-4 lipca 1921 r. w Częstochowie obradował III Zjazd Wszechpolski. Na jego przewodniczącego wybrano J. Zamorskiego. Zasadnicze referaty wygłosili posłowie: dr J. Załuska, ks. K. Lutosławski, prof. S. Grabski.

Szczegółne zainteresowanie wywołał referat J. Załuski, który przedstawił historię ruchu ZLN, istniejącego pod nazwą Narodowej Demokracji od lat trzydziestu. Dzięki takim osobom jak: J. L. Popławski, Z. Balicki, R. Dmowski zaistniała możliwość przebudzenia uspionego narodu i wewnętrznego jego zjednoczenia. W tym celu zwracano się do ludu polskiego, formułując zadania odbudowy niepodległej Ojczyzny. Konsekwencje i systematyczność przywódców ruchu narodowo-demokratycznego doprowadziła Polskę do tego stopnia uświadomienia, że gdy wybuchła wojna, naród potrafił w większości zrozumieć jak trudne stanęło zadanie przed nim do wykonania, dzięki temu wywalczył sobie zjednoczenie i niepodległość.

Po poście J. Załusce głos zabrał ks. K. Lutosławski, stwierdzając, że „nie pycha, lecz słuszna, godziwa duma winna zagościć w sercach tych, którzy są z tym ruchem związani”. Omawiając istniejące stosunki zwrócił uwagę na fakt, że ogółem dobrobyt rośnie: „Polakom w Polsce jest dobrze, lecz Polsce z Polakami źle”. W obecnym rządzie dostrzegał cele partyjne i osobiste, a nie interesy państwa. Jego zdaniem rząd powinien dbać o dobro całości, być „czujny, energiczny, rozumny i uczciwy”. Mówca podkreślał, że rząd lekceważy to, iż nie posiada większości. Dlatego też w narodzie powinna znaleźć się siła, która zmusi tę instytucję, aby wysłuchała jego głosu. Jedynie Żydzi wynoszą korzyści z tej polityki. W końcowych słowach ks. K. Lutosławski stwierdził: „możemy być zadowoleni z naszej przeszłości, a możemy być pewni, że z trzydziestoma milionami obywateli Polska przezwycięży trudności, wyrzuci jak wezbrana rzeka szumowiny i pójdzie ku lepszej przyszłości”¹².

Tematem rozważań S. Grabskiego był problem, jakimi drogami powinien pójść naród, aby zapewnić sobie odpowiednią przyszłość. Stwierdzał on, że od momentu uformowania się Sejmu ZLN trwał na stanowisku, iż należy złączyć wszystkie siły i wszystkie stany, by wydzwignąć Polskę. Niektórzy jednak członkowie Związku oderwali się twierdząc, że stworzenie stronnictwa jednoczącego wszystkie stany jest

¹⁰ J. K o r n a ś, *Naród i państwo w myśli politycznej ZLN*, Kraków 1995, s. 20-21.

¹¹ A. W ą t o r, *op. cit.*, s.45-46.

¹² *III Zjazd Wszechpolski Związku Ludowo-Narodowego w Częstochowie 3 i 4 lipca 1921*, Warszawa 1921, s. 5-14; *Wrażenia ze Zjazdu Wszechpolskiego*, „Kurier Poznański” 1921, nr 153, s. 1; *Zjazd Związku Ludowo-Narodowego*, „Gazeta Warszawska” 1921, nr 182, s. 3.

niemożliwe. Przedstawiając bolączki życia państwowego mówca szczególną uwagę poświęcił kwestiom finansowym i walutowym, które znalazły się w złym stanie w Polsce. Jako środki zaradcze obecnej sytuacji zaproponował: zniesienie etatyizmu, podniesienie podatków, oszczędność w wydatkach, zaprzestanie wydawania pieniędzy na rzeczy niepotrzebne, a niekiedy nawet szkodliwe dla państwa np. straż kresową. Szczególne oszczędności powinny być zaprowadzone w wojsku, gdzie nadużycia są bardzo liczne z powodu braku kontroli nad wydatkami.

S. Grabski dostrzegał ważność zadania, jakie stało przed Polską na Kresach Wschodnich. Zabezpieczenie tych terenów widział w polskim osadnictwie, które do tej pory przez wojsko przeprowadzane było w sposób niewłaściwy. Przedstawiając wytyczne dla przyszłej pracy dowodził, iż w obecnej sytuacji wobec „naganki lewicy na ZLN trudno będzie utworzyć rząd, w którym Związek posiadałby swych członków”. Przyszłość kraju uzależniał od przyszłych wyborów. Referent nawoływał włościan, aby posiadanych pieniędzy nie trzymali w domu, lecz oddawali je do banków i w ten sposób uniezależniali się od kapitałów żydowskich. Dzieci zaś swoje powinni posyłać przede wszystkim do szkół zawodowych i rzemieślniczych.

Sprawozdanie z działalności klubu sejmowego przedstawił poseł J. Zamorski. Podkreślił w nim zasługi ZLN w opracowaniu konstytucji. Sam wstęp do tej ustawy zaczynający się słowami „W imię Boga – Wszechmogącego” oraz rota przysięgi, jaką miał składać prezydent Rzeczypospolitej, stanowiła dzieło pośła ks. Lutosławskiego.

ZLN postulował utworzenie Senatu. Argumentował to tym, że dotychczas Sejm stworzył ogromną ilość ustaw, które są nie wykonywane bądź niemożliwe do wykonania i są uchwalane najczęściej przypadkową większością. Powstanie Senatu dałoby możliwość dłuższego rozpatrywania ustaw, a tym samym istniałaby możliwość dostrzeżenia licznych błędów. Na potwierdzenie niekorzystnej dla Polski sytuacji spowodowanej brakiem Senatu poseł przytoczył wypowiedzi cudzoziemców: „W Polsce jest ustawa po to, aby ludzie wiedzieli co mają przekraczać, do czego się nie stosować”. Według ZLN rząd powinien zabezpieczyć bezpieczeństwo, wykonywać sądy, ściągać podatki, „ale nie wtrącać się i brać na siebie funkcje gospodarcze, wytwarzanie dóbr i ich obieg, bo do tego nie ma zdolności i prawa”. Urząd aprowizacyjny to źródło łapownictwa i korupcji. Zgodnie z przyjętą uchwałą w Sejmie urząd ten ma być zniesiony oraz ma nastąpić wolny handel. Zdaniem J. Zamorskiego wolny handel powinien objąć wszystkie produkty, a tymczasem sól, nafta, tytoń i skóry surowe nie zostały nim objęte. W kwestii polityki zagranicznej – referował – ZLN poparł sojusz z Francją i Rumunią, do których jego zdaniem powinno być już dawno dojść.

Na zakończenie Zjazdu K. Wierczak przedstawił stan organizacyjny ZLN w całej Polsce. Z referatu tego wynikało, że ugrupowanie coraz bardziej się rozrasta. Omówił także projekt nowego statutu Związku. Główna zmiana dotyczyła składu Rady Naczelnej: 60 członków wybieranych przez Zjazd Wszechpolski, 2 lub 3 na województwo wybieranych przez rady wojewódzkie oraz 1/3 liczby posłów¹³.

¹³ III Zjazd Wszechpolski..., s. 15-23; *Wrażenia ze Zjazdu Wszechpolskiego*, op. cit.; *Zjazd Związku Ludowo-Narodowego*, „Gazeta Warszawska” 1921, nr 183, s. 3-4.

Po referatach i przeprowadzonej dyskusji Zjazd uchwalił rezolucje mające na celu dążenie do naprawy sposobu rządzenia państwem w dziedzinie gospodarki państwowej, administracji i polityki zagranicznej. Mówiły one o:

- zniesieniu wszystkich ograniczeń powstrzymujących rozwój pracy i wytwórczości, wprowadzeniu wolnego handlu wewnątrz kraju i skutecznym powstrzymaniu wywozu niezbędnych środków żywności, a także usunięciu przeszkód hamujących handel zagraniczny,
- poparciu powrotu z zagranicy do kraju Polaków posiadających kapitał i doświadczenie gospodarcze,
- zniesieniu niepotrzebnych urzędów, zmniejszeniu nadmiernej liczby urzędników i służby państwowej, uporządkowaniu wydatków na wojsko i ścisłej kontroli Sejmu nad wydatkami państwowymi,
- podniesieniu dochodów skarbowych do przedwojennej normy (rozchody pokrywane dochodami) i zapobiegnięciu ciągłemu spadkowi marki przez ich drukowanie,
- usunięciu utrudnień dla kupna ziemi, ustaleniu wydatnej pomocy państwa dla parcelacji, powiększaniu gospodarstw włościańskich i kolonizacji wschodnich województw głównie przez żołnierzy i małorolnych,
- poparciu polskiego chrześcijańskiego handlu, przemysłu i rzemiosł,
- usunięciu strajków przez wprowadzenie obowiązujących zbiorowych umów robotników i pracowników, obowiązkowych komisji rozjemczych, ułatwieniu udziału robotników w zyskach przedsiębiorstw, w których pracują,
- oparciu się Polski o szeroki samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki, a nie pozostawienie wszystkich spraw w ministerstwach i stolicy państwa,
- ustaleniu odpowiedzialności przed Sejmem naczelnych władz wojskowych, dzięki czemu armia służyłaby wyłącznie do obrony państwa, a nie prowadzenia polityki,
- gruntownej naprawie polityki zagranicznej przez: bronienie praw Polski do Śląska i Ziemi Wileńskiej, nie mieszanie się do wewnętrznych spraw innych narodów, nie podejmowanie niebezpiecznych i ryzykownych prób sztucznego tworzenia innych państw, bezpieczeństwo i przyszłość oparta o dobre stosunki z innymi narodami, a przede wszystkim z Francją oraz tymi, które do ustalenia i trwałego pokoju dążą,
- oparciu polityki na trwałej podstawie moralności chrześcijańskiej.

Postanowiono ponadto, że przyszłość kraju nie może spoczywać tylko w rękach rządu i władz państwowych, lecz także w narodzie. Podkreślono również, że ustawy i zarządzenia państwowe nie powinny krępować rozwoju stowarzyszeń prywatnych, poddawać ich pod niepotrzebną i szkodliwą komendę rządową, czynić z nich narzędzie rządów partyjnych,

Z wyżej wymienionych powodów ZLN postanowił zrobić wszystko, aby w Polsce był rząd oparty o wszystkich obywateli, stawiający na pierwszym miejscu dobro, siłę, bogactwo i ofiarność dla państwa. Na rządy państwowe winni być powo-

tywani ludzie należycie przygotowani do spełniania swoich zadań¹⁴.

Ostatni w okresie międzywojennym Zjazd (Kongres) Związku Ludowo-Narodowego zorganizowano 26 października 1924 r. w Warszawie. Największa w tym mieście sala „Varsovi”, którą przewidziano na obrady, nie mogła pomieścić wszystkich uczestników Kongresu.

Na podium zajęli miejsca posłowie i senatorowie ZLN, szereg wybitnych działaczy, przedstawiciele prawicy narodowej ze wszystkich dzielnic Rzeczypospolitej i liczne delegacje oraz przedstawiciele stronnictw zaprzyjaźnionych. Wśród tych ostatnich znaleźli się: pos. prof. Czerniewski (Chrz. Dem.), pos. S. Dąbrowski (Chrz. Nar.), pos. J. Dębski (PSL „Piast”), pos. Cz. Mączyński (Chrz. Nar.), pos. A. Matakiewicz (Kat. Lud.). Przewodniczącym Kongresu został J. Zamorski¹⁵.

Pierwszy referat wygłosił S. Kozicki „Polityka polska a położenie międzynarodowe”. Państwo polskie powstało w trudnych warunkach. Polakom będą siły – stwierdzał referent – nadal bardzo potrzebne, gdyż nowemu porządkowi świata zagraża poważne niebezpieczeństwo. Według niego istniejącą sytuację zawdzięczać należy temu, że mocarstwa, które rozpętały wojnę, same padły jej ofiarą. Na skutek przegranej odebrano im zagrabione przemocą czy podstępem ziemie. Wśród tych mocarstw znalazły się Niemcy, które nie chcą pogodzić się z utraceniem Pomorza, Wielkopolski, części Śląska, a także Alzacji i Lotaryngii. Niemcy dążą – kontynuował S. Kozicki – na nowo do zapanowania nad światem, dlatego Polska nie powinna tego lekceważyć. Na potwierdzenie referent omówił zdobycze Niemiec na arenie międzynarodowej. Wraził przekonanie, że na państwie polskim spoczywa obowiązek prowadzenia polityki zabezpieczającej jego byt. Należy dążyć do sojuszu z państwami, które szczególnie zainteresowane są ustanowionym traktatem wersalskim, a więc z Francją, Rumunią i Czechosłowacją.

Uchwalone na Zjeździe postulaty z dziedziny polityki zagranicznej wskazywały na to, że wszelki zamach na całość terytorialną państwa Polskiego równoznaczny będzie z zamachem na pokojowe współżycie narodów. W obronie całości terytorialnej stanie cały naród. Równowaga polityczna w świecie możliwa będzie przez sojusze i porozumienie Polski przede wszystkim z państwami, przeciwko którym skierowane zostały dążenia do zburzenia ustroju terytorialnego, ustalonego przez traktat wersalski. W przyszłości Polska może zostać stróżem pokoju i obrońcą swego terytorium i swych praw pod warunkiem stania się państwem silnym, mającym odpowiednie wojsko, zasobny skarb, uporządkowane stosunki gospodarcze, odpowiedni ustrój polityczny i silny rząd¹⁶.

¹⁴ *III Zjazd Wszechpolski...*, s. 24-26; *Rezolucje Zjazdu Związku Ludowo-Narodowego*, „Kurier Poznański” 1921, nr 152, s. 5; *Zjazd Związku Ludowo-Narodowego*, „Gazeta Warszawska” 1921, nr 180, s. 3.

¹⁵ *IV Kongres Wszechpolski ZLN*, „Gazeta Warszawska” 1924, nr 295, s. 2; *Kongres Wszechpolski w stolicy*, „Kurier Poznański” 1924, nr 250, s. 1; Biblioteka PAN w Krakowie, *IV Kongres Związku Ludowo-Narodowego*, sygn. 7826, s. 5.

¹⁶ *Kongres Wszechpolski w stolicy*, *op. cit.*; Biblioteka PAN w Krakowie, *IV Kongres ...*, sygn. 7826, s. 10-16; *Polityka a położenie międzynarodowe*, „Gazeta Warszawska” 1924, nr 295, s. 1.

Sprawy polityki wewnętrznej szeroko omówił poseł S. Głąbiński. W rezolucji, uchwalonej na podstawie jego przemówienia, Kongres wysunął pięć postulatów:

1. Naprawa konstytucji poprzez rozszerzenie ustroju władzy prawodawczej oraz wzmocnienie siły i ciągłości naczelnej władzy wykonawczej:
 - zmiana roli Sejmu poprzez utworzenie dwóch „zasadniczo równorzędnych izb: poselskiej i senatorskiej, wybieranych na zasadach demokratycznych”,
 - przyznanie prezydentowi Rzeczypospolitej prawa do rozwiązywania sejmów oraz „odwołania się do wyborców w przypadkach zasadniczych przeciwnieństw, ze względu na dobro państwa,
 - wprowadzenie nowej granicy wieku w prawie wyborczym: czynnym od ukończenia 25 lat i biernym od ukończenia 30 lat,
 - ograniczenie nietykalności poselskiej tylko do czasu trwania sesji sejmowej z wyłączeniem ochrony przypadków schwywania posła na gorącym uczynku zbrodni bądź na knowaniach i podżeganiach antypaństwowych,
 - utworzenie Trybunału Konstytucyjnego, który równocześnie objąłby zadania Trybunału Kompetencyjnego.
2. Zmiana ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu, przede wszystkim ograniczenie liczby posłów sejmowych oraz „zapewnienie wyborcom posłów polskich w okręgach nie mających większości polskiej ludności”.
3. Oparcie polityki państwa polskiego na zasadzie jedności państwa narodu polskiego, prawa Polaków miały być ograniczone na rzecz innych narodowości.
4. Przestrzeganie w polityce wewnętrznej zasady praworządności, która zapewnić może władzy państwowej poważanie i zaufanie ludności, natomiast obywateli zabezpiecza przed wszelką samowolą i naruszeniem prawa.
5. Zasada jedności państwa narodu polskiego i zasada praworządności w szczególności powinny być stosowane w województwach kresowych¹⁷.

Ostatni referat o polityce gospodarczej wygłosił R. Rybarski. Według niego Niemcy posiadają olbrzymią siłę, co spowodowane zostało poprawieniem ich położenia gospodarczego w świecie, gdy tymczasem w Polsce nie uległo ono zmianie od kilku miesięcy. W ostatnim okresie dominowało hasło szybkiego bogacenia się, zaś malał dobrobyt krajowy. Coraz więcej sprowadzano obcych towarów, które można byłoby wyprodukować w Polsce. Tym bardziej, że pod każdym względem państwu zagrażała konkurencja zagraniczna. Zdaniem referenta wyjście z tej sytuacji wiązało się ze wzmoczeniem wytwórczości, pracy w większym wymiarze i bardziej efektywnej oraz wprowadzeniem znacznych oszczędności. Na pierwszy plan życia gospodarczego wysunął rolnictwo, dlatego też postulował powiększenie jego wytwórczości. Handel zagraniczny należałoby oprzeć o rodzime produkty rolne. W trudnym położeniu znalazł się robotnik, gdyż mając zagwarantowane prawa (ochrona, ubezpieczenia, skrócony dzień pracy, Ministerstwo Pracy) w większości przypadków znajdował się w szeregach bezrobotnych. Referent podkreślił brak współdziałania robot-

¹⁷ J. K o r n a ś, *op. cit.*, s. 83-84; *Kongres Wszechpolski w stolicy, op. cit.*, Biblioteka PAN w Krakowie, *IV Kongres ...*, sygn. 7826, s. 16-24.

nika i przedsiębiorcy. Robotnik w Polsce powinien mieć prawo pracować na akord. Konieczne byłoby, aby polityka państwowa sprzyjała gromadzeniu oszczędności, gdyż wielkie kapitały powstają z drobnych oszczędności, a z kolei tą drogą można wzmoczyć kredyt wewnętrzny. R. Rybarski uważał, że należy zmienić cały szereg urządzeń państwowych, obciążających produkcję np. Kasy Chorych oraz system podatkowy, w którym podatki na rzecz państwa będą rozłożone sprawiedliwie i płacone w pewnych określonych terminach. W celu poprawienia położenia gospodarczego kraju należałoby dążyć do współpracy rządu i społeczeństwa poprzez pracę i oszczędność.

Po wysłuchaniu powyższego referatu podjęto następujące decyzje:

- wzmoczenie produkcji ze szczególnym zwróceniem uwagi na rolnictwo, które mogłoby dostarczyć nadwyżki płodów i produktów rolnych przemysłu rolnego, co stanowi podstawę bilansu handlowego, stąd pojawiła się konieczność poparcia akcji melioracyjnej, komasacyjnej i osadniczej, zorganizowanie państwowego kredytu rolnego,
- zainteresowanie pracownika w większej wydajności jego pracy przez wprowadzenie akordu i premii,
- usunięcie przeszkód ustawowych i administracyjnych nie pozwalających przedłużać czasu pracy na podstawie dobrowolnego porozumienia się przedsiębiorców i robotników,
- obniżenie kosztów produkcji przez przedsiębiorców (poprzestawanie na mniejszym zysku), ulepszenie metod produkcyjnych i organizacji handlowej oraz przeprowadzenie jak najściślejszej oszczędności w kosztach kierownictwa,
- ze względu na brak kredytu i nadmierną jego drożyznę: umożliwienie dopływu kapitału obcego, zabezpieczenie dopływu rodzimego kapitału do produkcji przez rozbudzenie zmysłu oszczędności oraz powstrzymanie ludności od nadmiernej konsumpcji, obniżenie kosztów pośrednictwa bankowego przez redukcję nadmiernej ilości instytucji bankowych, podniesienie zaufania społeczeństwa do spółek oraz towarzystw przemysłowych i handlowych,
- przeprowadzenia reformy podatku obrotowego, który nie opłacany przez mniej uczciwych obywateli kraju spowodował drożyznę, uproszczenie całego systemu podatkowego przez uporządkowanie podatków komunalnych oraz wprowadzenie stałych i pewnych terminów płatności, przeprowadzenie reformy systemu ubezpieczeń na wypadek choroby, nakładający nadmierne ciężary na przedsiębiorcę i robotnika.

Wyrażano przekonania, iż społeczeństwo ma prawo oczekiwać od rządu bardziej skutecznej inicjatywy w sprawie usunięcia obecnego zastoju gospodarczego oraz pociąganie do niezbędnych ofiar wszystkich warstw społeczeństwa¹⁸.

Podejmowane problemy z zakresu polityki wewnętrznej i zagranicznej w programach Związku Ludowo-Narodowego nie kończą się na roku 1924. Przedstawiciele tego ugrupowania niejednokrotnie na łamach czasopism (np. „Słowa Polskiego”, „Myśli Narodowej”, „Przeglądu Wszechpolskiego”, „Gazety Warszawskiej”) oraz na forum Sejmu będą powracali do tych zagadnień.

¹⁸ *IV Kongres Wszechpolski Związku Ludowo-Narodowego*, „Gazeta Warszawska” 1924, nr 295, s. 2; Biblioteka PAN w Krakowie, *IV Kongres ...*, sygn. 7826., s. 24-31.

SUMMARY

The Assemblies (the Congresses) of the Association of Working Classes in the Second Republic

The aim of the article is to show the problems of domestic and foreign politics which were discussed on the assemblies of the Association of Working Classes between the wars.

There were four assemblies in the history of the Association of Working Classes – three of them for were so called, general assemblies. This term was used for the second assembly because for the first time the members from the whole country took place in the meeting.

The assemblies took place :

I Assembly 11-12.05 1919 in Warsaw

II Assembly (General) 26-27. 10 1919 in Warsaw

III Assembly 3-4. 07 1921 in Częstochowa

IV Congress 26.10 1924 in Warsaw

The attention was paid to the main lectures of the members depicting their main ideas and resolutions.

At that time two important issues for the Association of Working Classes were discussed: organizational matters and program creation and political fight for the system and borders of the country. Especially important for the Association of Working Classes was a political system of Poland. It continued the achievements of the National Democracy. The political doctrine of the National Democratic Party included a general idea of the country, its forms, functions and territorial shape. The most important were the ideas of nation organization. Since 1921 the representatives of the Association suggested the changes of parliamentarian and government rules, the voting rights to the Sejm and the Upper House, rights of the Upper House and the President, the role of territorial self-government and introduction of new government institutions.

The reports from the assemblies and the articles from “Gazeta Warszawska” (The Warsaw Newspaper”) and “Kurier Poznański” (The Poznań Courier”) from the times discussed were used in the article.